

MDT MRF

Koncepce

[Charakteristika MDT](#)

[Univerzálnost MDT](#)

[Flexibilita systému MDT](#)

[Využití klasifikačního systému MDT](#)

[MDT - nástroj pro vyhledávání](#)

[Vyhledávání pomocí notací MDT](#)

[Strategie vyhledávání](#)

- [jednoduché vyhledávání](#)
- [složitější postup](#)

[Rešerše pomocí slovního vyjádření](#)

[Tezaurus MDT](#)

[Tezaurus s podporou notací MDT](#)

[MDT jako propojovací jazyk](#)

[Koncepce NK při aplikaci MDT](#)

[MDT jako součást věcného autoritního hesla](#)

[Vazba předmětového hesla a věcně související notace MDT](#)

[Vyjádření notace MDT](#)[Spojovací symboly](#)

- [spojovací symbol \(:\)](#)
- [spojovací symbol +](#)
- [symbol rozšíření "/" znaků následujících bezprostředně za sebou](#)
- [abecední členění](#)

[Pomocné znaky](#)

- [všeobecné pomocné znaky nezávislé](#)
 - [znaky jazyka](#)
 - [znaky formy](#)
 - [znaky místa](#)
 - [znaky etnické \(plemen, národů, skupin\)](#)
 - [znaky času](#)
- [všeobecné pomocné znaky závislé](#)
 - [znaky hlediska](#)
 - [znaky materiálů](#)
 - [znaky osob a osobních charakteristik](#)
 - [specifické pomocné znaky](#)
 - [série se spojovníkem](#)
 - [série s tečkou a nulou](#)
 - [série s apostrofem](#)

[Používání spojovacích symbolů a pomocných znaků v NK](#)

Charakteristika MDT

MDT - univerzální klasifikační systém, který slouží k indexování a vyhledávání věcných informací o dokumentech, jejich částech, případně jednotlivých informací v dokumentech obsažených.

MDT je charakterizováno jako třídění hierarchického typu kombinované s prvky třídění typu fasetového. Předností tohoto pořádacího systému je univerzálnost a flexibilita.

Univerzálnost MDT

Univerzálnost MDT je dána

- schopností indexovat veškeré poznatky univerza a uspořádat je v rámci jednotlivých vědních oborů, tj. tříd, podtříd, oddílů atd.
- schopností respektovat specifičnost termínu a adekvátním způsobem ji vyjádřit
- možností volby rozsahu používaných notací
 - MDT lze používat v úplné, střední i zkrácené verzi, např. jako součást věcných údajů lze v bibliografických záznamech ukládat znak středního rozsahu, v bibliografických soupisech a při organizování knihovního fondu ve volném výběru jeho zkrácenou verzi
- mezinárodní srozumitelností, tedy nezávislostí na přirozeném jazyce, neboť obsahový údaj je vyjádřen soustavou arabských číslic. Srovnáme-li tento klasifikační systém s jinými, např. DDC, zjišťujeme, že abecední znaky se v systému MDT uplatňují ve velmi omezené míře.
- bohatostí používaných znaků
- aktuálností slovního vyjádření
- rozšířením tohoto klasifikačního systému. MDT se používá ve 24 zemích světa, především v Evropě, v Latinské Americe a částečně v Africe

Flexibilita systému MDT

Je podmíněna strukturou používaných notací MDT a jejich zápisem. Většinu prvků složené notace lze považovat za relativně samostatné celky a zapisovat je individuálně do jednotlivých polí/podpolí (podle možností používaného knihovnického systému). Jejich volba a především tzv. citační pořadí, tj. pořadí v rámci celého řetězce notačních znaků MDT, spočívá ve velké míře na rozhodnutí dané katalogizační agentury. Toto přizpůsobení se potřebám jednotlivých institucí představuje zároveň i úskalí pro jednotnou aplikaci MDT, protože institucionální, národní i mezinárodní kooperace předpokládá shodný a na základě konvencí dohodnutý jednotný postup v aplikaci standardů.

Využití klasifikačního systému MDT

Z hlediska uživatele bývají klasifikační systémy, tedy i systematický selekční jazyk MDT, považovány za uživatelsky nevstřícné, zvláště pak ve srovnání se selekčními systémy založenými na bázi přirozených jazyků. Dále je jim vytýkána nedůslednost v hierarchických strukturách a technické problémy, které notační znaky bohaté na diakritiku způsobují jednotlivým integrovaným systémům.

MDT - nástroj pro vyhledávání

pomocí klasifikačního systému MDT lze vyhledávat

- prostřednictvím notace
- prostřednictvím slovního vyjádření

Vyhledávání pomocí notací MDT

Při rešerši pomocí notací MDT lze uplatnit strategii prohlížení (listování, příkaz SCAN) i strategii vyhledávání (příkaz FIND)

Strategie prohlížení, tj. vyhledávání prohlížením přístupových rejstříků

uživatel zadá v přístupovém rejstříku MDT notaci, kterou/od které hodlá vyhledávat. Tento postup volí většina institucí využívajících v rešeršním procesu notace systematického selekčního jazyka, protože je nejméně technicky náročný jak z hlediska aplikace klasifikačního systému samotného, tak z hlediska integrovaných systémů. U klasifikačního systému v tomto případě nezáleží na rozsahu řetězce používaných notací. Notacemi je možné vyjádřit pouze tematickou část předmětu dokumentu a informace zpřesňující tento předmět po geografické a chronologické stránce lze vyjádřit pomocí kódů, případně slovně (postup NK). Některé instituce vyjadřují tyto zpřesňující informace pomocí tzv. všeobecných pomocných znaků MDT, používají tedy úplný rozsah notací MDT. Uživatel získá informace o požadovaných dokumentech zadáním hlavní notace v počáteční pozici a znaku pro rozšíření ("?"). Např. po zadání dotazu 656? Systém nabídne uživateli přehled relevantních dokumentů bezprostředně s použitím jednoho vyhledávacího úkonu.

V přístupovém rejstříku MDT jsou dostupné aplikace těchto znaků podle schématu: 656.2 - železniční doprava

656.21 - provoz železničních kolejí, budov, nádraží

656.22 - obchodní organizace železnic. Vlakové služby

656.222 - řízení vlaků

Vyhledávání pomocí verbálních termínů (PH, deskriptorů) i při použití booleovských operátorů je časově mnohem náročnější.

Strategie vyhledávání

1. jednoduché vyhledávání

uživatel zadá dotaz zapsáním celé notace v přesném citačním pořadí a získá požadovaný dokument na podkladě přesné shody dotazu a selekčního prvku v bibliografickém záznamu. Tato metoda je velmi účinná, ale používá se zřídka, protože předpokládá na straně uživatele detailní znalosti o aplikaci klasifikačního systému v dané instituci.

2. složitější postup

uživatel zadá dotaz zapsáním jednotlivých prvků notace. Systém vyhledá záznamy dokumentů na podkladě přesné shody notačního znaku obsaženého v uživatelském dotazu s notací - selekčním prvkem v záznamu dokumentu. Při zadávání dotazu je možné použít logické operátory (and, or, not) a různé varianty maskování (jednoho nebo několika znaků). Tato strategie předpokládá rozklad řetězců notací MDT na jednotlivé komponenty. Např. dokumentu pojednávajícímu o mezinárodních asociacích zabývajících se teoretickou a aplikovanou chemií je přidělena notace [54+66]:061.1(100) složená ze čtyř komponentů: 54 - čistá chemie, 66 - aplikovaná chemie, 061.1 - mezinárodní instituce, 100 - mezinárodní kontext. Při vyhledávání by uživatel měl mít možnost dobrat se ke všem dokumentům o mezinárodních korporacích zabývajících se aplikovanou chemií dotazem sestaveným z jednotlivých komponentů, tedy: F 66 and 061.1, atd. Systém by měl být schopen vyhledávat podle těchto jednotlivých komponentů. Dekompozice některých složených notací je však téměř nemožná, jak vyplývá z následující ukázky:

821.111-193.3Shakespeare=03.111=162.1

(překlad sonetů W. Shak. z angličtiny do polštiny)

Vyhledávání pomocí notací MDT, tedy numerických symbolů, bývá považováno za uživatelsky nevlídné. Uživatelská nevlídnost tohoto postupu (uživatel musí znát detailně kódy klasifikačního systému, základní citační schéma, atd.) je umocněna rozdílnou lokální praxí v jednotlivých institucích.

Uživatelskou nevstřícnost je možné odstranit systémovým propojením notací MDT s jejich slovním vyjádřením, pomocí nichž uživatel vyhledá žádanou informaci. Uživatel ani netuší, že vyhledává pomocí kódovaných informací (notací MDT). Komfortnější rešeršní nástroj lze poskytnout vybudováním tezauru MDT. Složitému procesu dekompozice je možné se vyhnout např. zápisem jednotlivých komponentů do zvláštních polí/podpolí, problémem však zůstává rozklad již použitých složených/složitých notací v katalogích knihoven.

Rešerše pomocí slovního vyjádření

Rešerši pomocí slovního vyjádření notací MDT lze opět provádět dvojím způsobem:

- pomocí slovního vyjádření notací uvedeného v základních tabulkách vedle notačního znaku. Tento postup se nedoporučuje: není příliš účinný, neboť zde použitá slovní vyjádření jsou srozumitelná pouze v kontextu odpovídající hierarchické struktury, na které jsou závislá. Použité termíny jsou nejednoznačné, protože se s malými obměnami mohou vyskytovat ve spojení s více notacemi.
- rešerše prováděná pomocí termínů uvedených v rejstříku k tabulkám MDT je účinnější, protože každý znak ve většině případů označuje pouze jeden pojem a termíny jsou nezávislé na kontextu. Není však řešena problematika synonymie a z toho pramení "chudost" použitého slovníku.

Tezaurus MDT

Tyto nedostatky může pomoci odstranit tezaurus MDT, ve kterém je vyhledávání založeno plně na systematickém selekčním jazyce MDT.

Tezaurus MDT se skládá ze dvou částí: abecední a systematické. Struktura abecední části je totožná se strukturou abecedního tezauru: deskriptorový odstavec se skládá z deskriptoru, tj. preferovaného termínu, vysvětlující poznámky, nedeskriptoru, nadřazeného a podřazeného pojmu, asociovaného pojmu a notace MDT. Systematická část je oddělena a uspořádána podle pořadí notací MDT daného systematickým uspořádáním tohoto klasifikačního systému. Tvorba MDT tezauru je pracná, časově náročná, komplikovaná částečně i nevyvážeností hierarchické struktury MDT. Proporční a přesně definovaná hierarchická struktura vazeb je podmínkou vzniku kvalitního tezauru.

S návrhem pracovního listu pro tvorbu autoritního záznamu notace MDT- součásti systematické části je možné se seznámit na adrese

<http://www.bl.uk>

Tezaurus s podporou notací MDT

V poslední době se zkoumá možnost propojení obou typů informačních selekčních jazyků, jazyka systematického a verbálního. Projekt vytvoření univerzálního pořádacího systému, uživatelsky vstřícného a založeného (z hlediska uživatele) na bázi přirozeného jazyka, který by v sobě spojoval pozitivní vlastnosti obou systémů, se jeví jako reálný. V tomto univerzálním pořádacím systému musí být uspokojivě řešena řízenost, tj. vztah ekvivalence, definovány hierarchické struktury, jejichž

účelem je uvést prvky tezauru/řízeného slovníku z téhož sémantického okruhu do hierarchických vazeb. Tento systém musí být univerzální, tzn., že by měl překonat úzkou vazbu oborových tezaurů na jednotlivé obory a jednotlivé národní jazyky, měl by odstranit disproporci v terminologické oblasti způsobenou odlišným "rozsahem termínu" v terminologických soustavách jednotlivých vědních oborů. Při indexování a při formulování uživatelského dotazu by se měl uplatnit princip postkoordinace. Základním prvkem tohoto "klasického tezauru" by měl být pojem vyjádřený termínem přirozeného jazyka a s ním věcně související notací MDT.

Ukazuje se, že na úrovni termínu je třeba více respektovat celistvost (konceptuálnost) termínu, tedy prekoordinovanou frázi, tzn. nerozkládat termín za každou cenu na jednotlivé komponenty. Role notací MDT je v takto koncipovaném tezauru velmi důležitá: notace slouží jako nástroj fixace slovního termínu, pomáhají při vytváření hierarchických struktur tezauru (deskriptorových odstavců) a zároveň slouží jako nástroj pro udržení proporčního a systematického přístupu v univerzálním tezauru.

MDT jako propojovací jazyk

Notací MDT je možné také využít jako symbolů propojovacího jazyka při tvorbě multilingválního univerzálního tezauru. Ten má za cíl zajistit kompatibilitu mezi jednotlivými oborovými a univerzálními jednojazyčnými tezaury. Odlišnosti jednotlivých tezaurů mohou být harmonizovány prostřednictvím notací MDT, které poslouží jako propojovací elementy. Tezaury se mohou lišit:

- ve struktuře, tj. odlišnosti ve vyjádření vztahů mezi jednotlivými termíny tezauru, a tedy i v deskriptorových odstavcích
- v oborech, které pokrývají: jednotlivé termíny v terminologických soustavách různých oborů jsou sémanticky závislé na hierarchických strukturách těchto oborů (akustika ve fyzice, hudbě a fonetice)
- v hloubce a rozsahu významu termínů použitých v jednotlivých tezaurech (živočich v zoologii a v psychologii)
- ve formální stránce použitých termínů - singulár, plurál, rozdílný pravopis,
- v syntaktické rovině - substantivní inverze či neinverze, uvádění předložek a jiných slovních propojovacích elementů
- v principu prekoordinace či postkoordinace uplatněném v terminologické rovině, tedy představují-li výrazy tezauru jednoduché termíny, případně fráze ...

Koncepce NK při aplikaci MDT

Cílem věcného pořádání informací je vytvářet kvalitní věcné údaje. Předpokladem kvalitních věcných údajů je určení věcné podstaty (definovat obor, do kterého obsah dokumentu spadá), zvolit odpovídající termíny označující pojmy, které mají být zařazeny do systematické a hierarchické struktury daného vědního oboru pomocí notací systematického selekčního jazyka. Dále je potřeba identifikovat formu dokumentu a zvolit odpovídající notaci MDT.

Z uvedeného vyplývá, že notační znak považujeme za nedílnou součást záznamu věcných autoritních hesel, ze kterých vzniká soubor věcných autorit.

MDT jako součást věcného autoritního hesla

Notace MDT je ekvivalentem pro téma a formu dokumentu. Geografické a chronologické okolnosti se neoznačují pomocí notací MDT, tj. všeobecných pomocných znaků. Za výjimku se považují všeobecné pomocné znaky, které jsou přímou součástí složeného znaku, např.

94(4)"1800/1815"- napoleonské války, 1800-1815

94(437.1/.3)"1848/1918"- Česko - dějiny - r. 1848-1918

821.134.2(729.1).09 - kubánská literatura - rozbor

574.4(23.0) - horské ekosystémy

Vazba předmětového hesla a věcně související notace MDT

Při stanovení vazeb mezi použitým předmětovým heslem a věcně související notací MDT se můžeme setkat s následujícími případy:

- danému termínu odpovídá jedna notace MDT

330.32 - ekonomický růst

- jeden termín je možné uvést do věcných souvislostí s více notacemi MDT, např. marxismus, Evropská unie, romantismus. V těchto případech specifikujeme termín pomocí rozlišujícího přívlastku, např. literární romantismus, případně pomocí kvalifikátoru v závorce, který se stává nedílnou součástí preferovaného výrazu. V češtině se dává přednost adjektivnímu spojení. Tyto specifikované termíny uvedeme do souvislostí s věcně korespondující notací MDT
- termín lze odlišit i pomocí tzv. abecedního členění, kdy se slovní vyjádření stává přímou součástí notace, např. 061EU
- v případech, kdy se termín, kterému odpovídá více notací MDT, nepodaří odlišit slovním vyjádřením, uvedeme vysvětlující termín jako součást specifikace notace MDT v rámci záznamu věcné autority (poznámkou v podpoli c).

Vyjádření notace MDT

Notaci věcně související se slovním výrazem označujícím předmět dokumentu (termínem) lze vyjádřit:

- hlavním znakem jednoduchým

902.3 - archeologické výzkumy

- složeným znakem tvořeným pomocí
 - spojovacích symbolů (+), (/), (:)
národní hospodářství 330.5+338
biologie 57/59
numerologie 133.5:51

- hlavním a všeobecným pomocným znakem

politici 32-051

- hlavním a specifickým pomocným znakem
malíři 75.071.1
- abecedním členěním
Evropská unie 061.1EU

Spojovací symboly

Při tvorbě notací MDT používáme tyto spojovací symboly:

- **spojovací symbol (:)**

je progresivní, dochází k proměně MDT ve "dvojtečkovou klasifikaci", kdy dvojtečka se velmi často používá jako nástroj specifikace. U složeného znaku tvořeného pomocí dvojtečky je důležité stanovit tzv. citační pořadí jednotlivých notací

- rozlišující přívlastek se uvádí na 1. místě

knihovnické asociace 02:061.231

iterární festivaly 82:7.079

psychologie sportu 796:159.9

- obor se uvádí na 1. místě

sociologie náboženství 316.74: 2

lékařská genetika 575:61

knihovnické systémy 004.78:02

etnolingvistika 81:39

- **spojovací symbol +**

označuje složený předmět

504.66+338.2+304.3 (trvale udržitelný rozvoj), tento komplikovaný symbol je nyní nahrazen - 502.131.1

- **symbol rozšíření "/" znaků** následujících bezprostředně za sebou

označuje široký předmět, skupinu pojmů

57/59 biologie

22/28 křesťanské učení

- **abecední členění**

tj. hlavní znak + abecední sekvence

061.1 EU

06.68NOBEL

004.42Word

Pomocné znaky

Při tvorbě notací MDT používáme tyto pomocné znaky:

všeobecné pomocné znaky nezávislé

- **znaky jazyka**

- **symbol: =1/=9** používají se jako podklad
- pro členění třídy 811 - jazyky

811.162.3

- pro členění třídy třídy 821- literatura

821.162.3

- pro tvorbu všeobecných pomocných znaků etnických

(=411.16)

- **znaky formy**

- **symbol: (0...)**

vyjadřují formu dokumentů

- vnější
- vnitřní - dějiny (091)

slouží jako

- charakteristika formy dokumentu
- propojení s verbálním vyjádřením
- nepovinný údaj (SVK), rozsáhlé univerzální databáze

- **znaky místa**

- **symbol: (1/9)**

používají se pouze jako součást termínu

94(100)"1914/1918" 908(437.1/.3)

řadíme mezi ně i

- fyziografické
horské rostliny 581.9(23.04)
mořské ekosystémy 574.4(26)
- **znaky etnické (plemen, národů, skupin)**
 - **symbol: (=...) a (=1...)**
označují
 - národnostní nebo etnické aspekty
 - jsou odvozeny ze všeobecných pomocných znaků jazyka
 - mohou stát samy o sobě
(=416.16) Židé
dále označují
 - národnost, státní občanství
(=1.44) - Francouzi
- **znaky času**
 - **symbol: "... " - "19"**
používají se pouze jako součást termínu - složené notace
94(100)"1914/1918"

všeobecné pomocné znaky závislé

- **znaky hlediska**
 - **symbol: ".00..."-**
62.001.5 (technický výzkum)
- **znaky materiálů**
 - **symbol: "-03"**
620.1-034 (kovy - zkoušení)
- **znaky osob a osobních charakteristik**
 - **symbol: -05**
32-051 (politici)

specifické pomocné znaky

- **série se spojovníkem**
 - **symbol: -1/-9 (ne 0)**
- série -1/-8 vyskytující se u znaků 62-1/-8 a 66-9 a používané (s menšími výjimkami) průběžně u znaků 62/69 vyjadřují technické, mechanické a výrobní okolnosti
- série -1/-9 používané u znaku 82 vyjadřují literární formu (poezie, drama, romány...)
- **příklady** 62-1 stroje-- navrhování
62-253 rotory -- dynamika
62-526 servomechanismy
62-83 elektrické pohony
82-31 romány
82-1 poezie
- **série s tečkou a nulou**
 - **symbol: .01/.09**označují pojmy, teorie (studie), aktivity, procesy, operace, podniky a zařízení
- **série s apostrofem**
 - **symbol: '0/'**mají syntetickou, integrující funkci

Na existenci zvláštních pomocných znaků se upozorňuje na začátku každé třídy, oddílu, pododdílu.

- **příklady**
65.012.34 logistika
331.5.024.5 politika nezaměstnanosti
364.013 sociální stát
004.6.056.5 ochrana dat
616-006.04 nádorová onemocnění
616.31-089.84 stomatologické implantáty
616.13/.14-089.84 angioplastika
78.067.26 lidová hudba

Používání spojovacích symbolů a pomocných znaků v NK

Prioritou je propojení předmětových hesel a věcně souvisejících notací MDT. Spojovací symboly a pomocné znaky se používají jako nástroj pro tvorbu notačních symbolů, které adekvátním způsobem vyjadřují termín. Řetězce notací MDT se nepoužívají.

Marie Balíková, 13. 6. 2000